

Урок № 41. ДІЄПРИСЛІВНИК ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЄСЛОВА: ЗАГАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ, МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ, СИНТАКСИЧНА РОЛЬ

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **навчальна:** дати поняття про дієприслівник як особливу форму дієслова, навчити знаходити в реченні дієприслівники, визначати їхню роль; формувати вміння правильно інтонувати речення з дієприслівником, розрізняти дієприслівники і дієприкметники; домогтися засвоєння мовного матеріалу та правильного написання прислівників; збагачувати словниковий запас учнів;
- **розвивальна:** розвивати логічне мислення, увагу, зв'язне мовлення;
- **виховна:** за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати дбайливе ставлення до природи.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАЙ

Бліцопитування

- ♦ Які ви знаєте форми дієслова?
- ♦ Яку форму дієслова ви вже вивчили? Наведіть приклади.
- ♦ Які ознаки дієслова і прикметника має дієприкметник?

Камінь спотикання (робота біля дошки)

- Записати речення, з'ясувати належність кожного слова до тієї чи тієї частини мови.

Через край хлюпнули рясні краплини, відбившись легким плеском у темній глибині.

- Виділити в реченні підмет. Підкреслити слова, що вказують на основну і додаткову дію, дати їм характеристику. Зробити висновок.

V. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Опрацювання теоретичного матеріалу за підручником

- Опрацювати матеріал підручника, порівняти з матеріалом опорного конспекту. З'ясувати, який матеріал відсутній у конспекті, а якого немає в підручнику.
- Поставити запитання один одному за темою, використовуючи матеріал опорного конспекту.

Аналіз думок

- Прочитати текст. Знайти дієприслівники. З'ясувати, на яку дію вони вказують і яку синтаксичну функцію виконують у реченні.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАЙ

Дослідницька лабораторія

- Прочитати тест. Виписати речення з дієприслівниками, підкреслити і вказати їх значення та граматичні ознаки.

Одбившись від табуна, кінь попрямував до озера. Над ним стрижі в'ються. Чому? Ідучи, кінь піднімав з трави мух і комарів. Ось і ловлять їх серпокрилі. Не відстають від них і бабки. До чого ж ненаситні... А що вже гарні! Красивішої комахи, напевно, немає — тіло витончене, крила прозорі, блискучі. А літає як?! То прямо, як літак, то, ніби вертоліт, зривається вбік, зринаючи вгору і стрімко падаючи вниз. Мрія багатьох конструкторів створити літальний апарат, подібний до бабки (За А. Давидовим).

- ▶ За таблицею-опорою зробити висновки про морфологічні ознаки та синтаксичну роль дієприслівників.
- ▶ Порівняти морфолого-синтаксичні ознаки слів *блискучі* і *падаючи*. Зробити висновки.

Хто швидше?

- ▶ Порівняти речення. Чи кожне з них має граматичну основу? Чому? Чому одні речення завершені, а інші ні?

Трава зеленіє
Верба зітхає
Сонечко сміється

Зазеленівши трава...
Верба зітхаючи...
Засміявшись сонечко...

- ▶ Списати речення, доповнюючи ті, які не завершені. Визначити роль дієслова і дієприслівника в реченні, поставити до дієприслівників запитання.

Творче редагування

- ▶ Переробити текст, замінюючи, де це можливо, дієслова на дієприслівники. Підкреслити дієприслівники.

Здалека доносяться різні співи — то сходяться на «вулицю» і співають парубки і дівчата. Ось пройшов парубок вулицею. Йде він тихо, недбало, похитується; подерта свитина висить на одному плечі. Проходить він біля хати, завів пісню... Виспіває і йде до греблі. Там, біля греблі, під вербами, збирається молодь на вулицю. Почув пісню свого товариша, наймита, москалик і собі подав голос, коли виходив з хати. Хутко замовкли самотні співи, а під вербами загули співи двох великих гуртів дівчат і парубків (За Лесею Українкою).

Лабораторія перекладача (робота у групах)

- ▶ Перекласти і записати речення.

Из капелек, падающих в воздухе, состоит туман. Облака — это тот же туман, скопившийся высоко над землей.

Далі, далі... (робота у групах)

- ▶ Від наведених дієслів утворити дієприслівники. На які питання вони відповідають?

1. Говорити, сіяти, вслухатися, капати, накинути, виконати, записати.
2. Казати, писати, повідомити, стежити, кликати, ненавидіти, бурмотіти.
3. Боротися, рокотати, палахкотати, палахкотіти, торохтіти, біліти.
4. Полоти, волочитися, бажати, належати, садити, різати, білити, потіти.

Лінгвістичне конструювання

- ▶ З 2–3 утвореними дієприслівниками скласти речення, з'ясувати їхні граматичні ознаки і синтаксичну роль.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

IX. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.

Мета:

- **навчальна:** поглибити знання учнів про дієприслівник як особливу форму дієслова; навчити утворювати дієприслівники доконаного і недоконаного виду, сприяти зміцненню навичок їх написання;
- **розвивальна:** формувати вміння розпізнавати дієприслівники в реченнях, визначати орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників»; розвивати творчі вміння використання утворених дієприслівників у власних висловлюваннях;
- **виховна:** виховувати інтерес до рідного краю.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ****III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****Лінгвістичне спостереження**

- Прочитати сполучення слів. Виписати дієприслівники. Визначити, від яких дієслів вони утворилися. З'ясувати спосіб їх творення.

Спускаючись з гори, проходячи повз будинок, читаючи книгу, простягнувши руку, прощаючись з друзями, звиваючись стрічкою.

V. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ**VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ****VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ****Дослідження-обґрунтування**

- Прочитати текст. Визначити його тему й основну думку. Чи відповідає назва тексту його змісту? Виписати з тексту дієслова, визначити їх час, підкреслити основу. Які дієприслівники утворюються від основи дієслова минулого часу? Записати ці дієприслівники і пояснити правопис.

ЯК ВИНИКЛИ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ

Багато століть існує людство. Мільярди разів у житті людей повторювалися деякі звичні повсякденні ситуації. Люди зустрічалися і розлучалися, знайомилися, робили один одному послуги, прохали один одного про щось, відмовляли у проханні, приносили подарунки, висловлювали співчуття, ходили в гості. Сотні мільйонів разів було це на практиці, і поступово люди знаходили і з покоління в покоління передавали найзручніші, економні, розумні способи дії у подібних ситуаціях. Так виникли правила поведінки (За Беатою Бушелевою).

Пізнайко (робота в парах)

- Від дієслів першої групи утворити дієприслівники недоконаного виду, а від дієслів другої — доконаного.
 1. Бути, гребти, дрижати, лізти, класти, рости, писати, терти, бачити, терти.
 2. Винести, сплести, знести, зібрати, сплутати, розсипатися, підперти.
- Підкреслити суфікси, від яких утворилися дієприслівники. Зробити висновки. З трьома дієприслівниками скласти речення.
- Помінятися зошитами та перевірити виконане сусідом завдання.

Камінь спотикання

- ▶ Прочитати текст. Знайти дієприслівники, виписати їх. На місці крапок записати потрібну літеру. Позначити у словах орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників».

Я оглядаюсь і не вірю своїм очам. Вулицею, вигнувш.. шиї, мчать вітроногі лошата. За ними, учепивш..сь за віжки, стоїть гордий дядько Микола. Шапка у нього збита на вухо, кожух нарозхрист, вусища метляються на всі боки, то розкриваюч.., то затуляюч.. дядькову посмішку (*М. Стельмах*).

Дослідження-характеристика

- ▶ Переписати речення, замість крапок уставити літери *и* або *і*. Вибрати дієприслівники і схарактеризувати їх вид.

Василько, стояч.. на лаві, в дитячому чистому подиві позирав на матір, не розумюч.., що їй болить, чому великі сяюч.. слюзи раптом бризнувш.. з очей, повільно котяться і котяться по щоках. В погож.. дні Данько, напнувш.. на плечі материн латаний кожух, любить поратися надворі по хазяйству або, вийшовш.. до річки, подовгу стоїть з костуром на згірку, уважно приглядаюч..сь до світлої, розблискої на сонці зарічанської далечі, чутливо прислухаюч..сь до молодих бентежливих звуків весни (*О. Гончар*).

Творча робота (робота у групах)

- ▶ Доповнити речення. Звернути увагу на вимову дієприслівників. Визначити дієприслівники доконаного і недоконаного виду.
- Попрацювавши із задоволенням...
- Поливаючи в теплиці квіти...
- Чекаючи на товариша ...
- Відпочивши після роботи...

Робота зі словником

- ▶ Вибрати зі словника по 10 дієприслівників із суфіксами *-учи (-ючи)* та *-вши*. Правильно прочитати виписані слова. Три із них увести в речення.

Я — коректор

- ▶ Знайти помилку в записі дієприслівників.

Летючи, носючи, колячи, верчахи, верчучи (від верчу), молочачи, молочучи (від молочу), хотячи, носючи (від ношу).

- ▶ Увести кілька відредагованих слів у речення.

Лабораторія перекладача

- ▶ Перекласти українською мовою російські дієприслівники. Порівняти їх вимову та написання. Звернути увагу на орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників» в українських дієприслівниках.

Лежа, спеша, читая, играя, стоя, звеня, увидя, закрив, спросив, придвинув.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

«Незакінчене речення»

- Найцікавішим на уроці було...
- Найлегшим завданням було ...
- Найскладнішою вправою виявилася ...

IX. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.

Одбившись від табуна, кінь попрямував до озера. Над ним стрижі в'ються. Чому? Ідучи, кінь піднімав з трави мух і комарів. Ось і ловлять їх серпокрилі. Не відстають від них і бабки. До чого ж ненаситні... А що вже гарні! Красивішої комахи, напевно, немає — тіло витончене, крила прозорі, блискучі. А літає як?! То прямо, як літак, то, ніби вертоліт, зривається вбік, зринаючи вгору і стрімко падаючи вниз. Мрія багатьох конструкторів створити літальний апарат, подібний до бабки (За А. Давидовим).

- ▶ За таблицею-опорою зробити висновки про морфологічні ознаки та синтаксичну роль дієприслівників.
- ▶ Порівняти морфолого-синтаксичні ознаки слів *блискучі* і *падаючи*. Зробити висновки.

Хто швидше?

- ▶ Порівняти речення. Чи кожне з них має граматичну основу? Чому? Чому одні речення завершені, а інші ні?

Трава зеленіє
Верба зітхає
Сонечко сміється

Зазеленівши трава...
Верба зітхаючи...
Засміявшись сонечко...

- ▶ Списати речення, доповнюючи ті, які не завершені. Визначити роль дієслова і дієприслівника в реченні, поставити до дієприслівників запитання.

Творче редагування

- ▶ Переробити текст, замінюючи, де це можливо, дієслова на дієприслівники. Підкреслити дієприслівники.

Здалека доносяться різні співи — то сходяться на «вулицю» і співають парубки і дівчата. Ось пройшов парубок вулицею. Йде він тихо, недбало, похитується; подерта свитина висить на одному плечі. Проходить він біля хати, завів пісню... Виспіває і йде до греблі. Там, біля греблі, під вербами, збирається молодь на вулицю. Почув пісню свого товариша, наймита, москалик і собі подав голос, коли виходив з хати. Хутко замовкли самотні співи, а під вербами загули співи двох великих гуртів дівчат і парубків (За Лесею Українкою).

Лабораторія перекладача (робота у групах)

- ▶ Перекласти і записати речення.

Из капелек, падающих в воздухе, состоит туман. Облака — это тот же туман, скопившийся высоко над землей.

Далі, далі... (робота у групах)

- ▶ Від наведених дієслів утворити дієприслівники. На які питання вони відповідають?

1. Говорити, сіяти, вслухатися, капати, накинути, виконати, записати.
2. Казати, писати, повідомити, стежити, кликати, ненавидіти, бурмотіти.
3. Боротися, рокотати, палахкотати, палахкотіти, торохтіти, біліти.
4. Полоти, волочитися, бажати, належати, садити, різати, білити, потіти.

Лінгвістичне конструювання

- ▶ З 2–3 утвореними дієприслівниками скласти речення, з'ясувати їхні граматичні ознаки і синтаксичну роль.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

IX. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.

Мета:

- **навчальна:** поглибити знання учнів про дієприслівник як особливу форму дієслова; навчити утворювати дієприслівники доконаного і недоконаного виду, сприяти зміцненню навичок їх написання;
- **розвивальна:** формувати вміння розпізнавати дієприслівники в реченнях, визначати орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників»; розвивати творчі вміння використання утворених дієприслівників у власних висловлюваннях;
- **виховна:** виховувати інтерес до рідного краю.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ****III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****Лінгвістичне спостереження**

- Прочитати сполучення слів. Виписати дієприслівники. Визначити, від яких дієслів вони утворилися. З'ясувати спосіб їх творення.

Спускаючись з гори, проходячи повз будинок, читаючи книгу, простягнувши руку, прощаючись з друзями, звиваючись стрічкою.

V. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ**VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ****VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ****Дослідження-обґрунтування**

- Прочитати текст. Визначити його тему й основну думку. Чи відповідає назва тексту його змісту? Виписати з тексту дієслова, визначити їх час, підкреслити основу. Які дієприслівники утворюються від основи дієслова минулого часу? Записати ці дієприслівники і пояснити правопис.

ЯК ВИНИКЛИ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ

Багато століть існує людство. Мільярди разів у житті людей повторювалися деякі звичні повсякденні ситуації. Люди зустрічалися і розлучалися, знайомилися, робили один одному послуги, прохали один одного про щось, відмовляли у проханні, приносили подарунки, висловлювали співчуття, ходили в гості. Сотні мільйонів разів було це на практиці, і поступово люди знаходили і з покоління в покоління передавали найзручніші, економні, розумні способи дії у подібних ситуаціях. Так виникли правила поведінки (За Беатою Бушелевою).

Пізнайко (робота в парах)

- Від дієслів першої групи утворити дієприслівники недоконаного виду, а від дієслів другої — доконаного.
 1. Бути, гребти, дрижати, лізти, класти, рости, писати, терти, бачити, терти.
 2. Винести, сплести, знести, зібрати, сплутати, розсипатися, підперти.
- Підкреслити суфікси, від яких утворилися дієприслівники. Зробити висновки. З трьома дієприслівниками скласти речення.
- Помінятися зошитами та перевірити виконане сусідом завдання.

Камінь спотикання

- ▶ Прочитати текст. Знайти дієприслівники, виписати їх. На місці крапок записати потрібну літеру. Позначити у словах орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників».

Я оглядаюсь і не вірю своїм очам. Вулицею, вигнувш.. шиї, мчать вітроногі лошата. За ними, учепивш..сь за віжки, стоїть гордий дядько Микола. Шапка у нього збита на вухо, кожух нарозхрист, вусища метляються на всі боки, то розкриваюч.., то затуляюч.. дядькову посмішку (*М. Стельмах*).

Дослідження-характеристика

- ▶ Переписати речення, замість крапок уставити літери *и* або *і*. Вибрати дієприслівники і схарактеризувати їх вид.

Василько, стояч.. на лаві, в дитячому чистому подиві позирав на матір, не розумюч.., що їй болить, чому великі сяюч.. слюзи раптом бризнувш.. з очей, повільно котяться і котяться по щоках. В погож.. дні Данько, напнувш.. на плечі материн латаний кожух, любить поратися надворі по хазяйству або, вийшовш.. до річки, подовгу стоїть з костуром на згірку, уважно приглядаюч..сь до світлої, розблискої на сонці зарічанської далечі, чутливо прислухаюч..сь до молодих бентежливих звуків весни (*О. Гончар*).

Творча робота (робота у групах)

- ▶ Доповнити речення. Звернути увагу на вимову дієприслівників. Визначити дієприслівники доконаного і недоконаного виду.
- Попрацювавши із задоволенням...
- Поливаючи в теплиці квіти...
- Чекаючи на товариша ...
- Відпочивши після роботи...

Робота зі словником

- ▶ Вибрати зі словника по 10 дієприслівників із суфіксами *-учи (-ючи)* та *-вши*. Правильно прочитати виписані слова. Три із них увести в речення.

Я — коректор

- ▶ Знайти помилку в записі дієприслівників.

Летючи, носючи, колячи, верчахи, верчучи (від верчу), молочачи, молочучи (від молочу), хотячи, носючи (від ношу).

- ▶ Увести кілька відредагованих слів у речення.

Лабораторія перекладача

- ▶ Перекласти українською мовою російські дієприслівники. Порівняти їх вимову та написання. Звернути увагу на орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників» в українських дієприслівниках.

Лежа, спеша, читая, играя, стоя, звеня, увидя, закрив, спросив, придвинув.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

«Незакінчене речення»

- Найцікавішим на уроці було...
- Найлегшим завданням було ...
- Найскладнішою вправою виявилася ...

IX. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.